

Иветта — активный человек, и когда дети подросли, начала работать в Цалке. Этому способствовало и то, что в связи с переходом делопроизводства на государственный язык, в регионе сложился большой дефицит кадров, владеющих грузинским. И хотя язык Иветты в то время еще не был совершенным, она интенсивно его изучала. Этот процесс не был целенаправленным — просто семья постоянно нуждалась в заработке и Иветта бралась за любую работу, которую могла совместить с семьей. А поскольку в Цалке все время была потребность перевода с русского на грузинский и обратно, Иветта много занималась этим. Несомненно, она талантлива в лингвистическом плане, плюс ответственна и работоспособна.

Она была просто находкой для государственных служб, которые переживали лингвистическую потерянность! Однако Иветта была не просто хорошим переводчиком — она имела и свои идеи по улучшению работы. Ее стали приглашать на ад-

министративные должности — в районную больницу, в собес, где она заняла пост заместителя и откуда потом перешла в гамгеоба на должность руководителя администрации.

Ее родовое село — Бешташени, недалеко от Цалки, и она хорошо знала жизнь в регионе. Говоря о прошлом, когда греческая община была довольно многочисленной, Иветта рассказывает о старом укладе. Здесь было несколько заводов — приборостроительный МИОН, фабрика легкой промышленности, выпускающая одежду и обувная фабрика. Население было занято там. Кроме того, мужчины отправлялись на сезонные заработки в другие регионы Грузии и в Россию, а женщины занимались домашним сельским хозяйством, излишки которого шли на продажу и давали хорошую добавку в семейные бюджеты. Жили хорошо, давали детям образование не только в Тбилиси, но и в Москве. У греков были деньги! — говорит Иветта, — и поэтому они рванули на историческую родину, как только

это стало возможным. Миграцию подстегнули открывшиеся границы и разруха на прежнем месте. Помимо прочего, греческая община, не владеющая грузинским, почувствовала себя неуютно в связи с изменением языковой политики.

Сегодня, по некоторым оценкам, 90-92 процента греческого населения покинуло Грузию. Их было больше 22 тысяч, сейчас — 1200 человек. (Сегодня все население Цалки составляет около 23 тысяч). Уехала элита — люди с квалификацией и достатком. Однако многие не захотели рубить корни, оставили дома за собой. Люди хотели возвратиться — к могилам предков, помолиться в православных церквях. К тому же продавать дома было экономически невыгодно — цены на них в пустеющем регионе были слишком низки. С другой стороны, набирала обороты внутренняя миграция, которая вытесняла людей из других мест — Аджарии и Сванетии. Их население мигрировало, спасаясь от лавин и оползней и в поисках более подходящих условий для

ведения сельского хозяйства. Таким образом, в Квемо Картли встретились эти два потока. Были и государственные программы, которые как-то пытались регулировать внутреннюю миграцию. Одна из них помогала экопереселенцам. Государство давало субсидии горцам, пострадавшим от лавин, на эти средства они могли купить дома, иногда добавив что-то от себя. Несколько сотен домов было куплено по этой программе. Однако в большинстве случаев заселение идет стихийным порядком. За пустующими домами приглядывают соседи, которым хозяева оставили ключи и разрешение вселить тех, кто внушает доверие. Ведь дом скупает и разрушается в отсутствии людей! Кроме того, временный жилец сохранит его от посягательств и подремонтирует, если надо. Для переселенца тоже неплохо: хорошее жилье, за которое не надо платить, к тому же с участком земли, который можно засеять.

Договоры в массе своей устные и чисто джентльменские. Кому как повезет! Случаются конфликты,

однако в целом система работает, народное ноухау оказалось жизнеспособным. Хотя и не в состоянии дать стабильность новым жильцам — трудно строить длительные стратегии в недвижимости, владельцем которой являешься не ты. Потому временные хозяева массово мечтают о собственном доме: выкупить этот или заработать на другой. Однако бывшие хозяева, пожив в Европе, уже мыслят тамошними экономическими категориями и так взвинчивают цены, что дома оказываются не по карману местным жителям. Средняя цена за средний дом — 15 тысяч евро. Вероятно, это не так уж много для Европы, но совершенно неподъемно для жителя Цалки.

Сама Иветта здесь уже 17 лет, и за это время поменяла пять домов. Сейчас живет в просторном двухэтажном, который принадлежит греческой семье. Несмотря на то, что она много работает и находится на руководящей должности, денег на свой дом у ее семьи пока нет.

Мы расспрашиваем об оставшихся греческих семьях, Иветта охотно поясняет. По ее мнению, большинство сегодня живут неплохо — благодаря исключительно крестьянскому труду. Греки занимаются животноводством и держат помногу коров. Это дает хороший доход. Как ни странно, многие помогают своим сородичам, уехавшим в Грецию. Здесь кое-что укрепилось — там разразился экономический кризис... Экономические качели раскачивают общину, но в целом, благодаря родственным связям, дают некий баланс. Понятно, что перед оставшимися семьями стоит серьезный вопрос о дальнейшем. Если они имеют детей, то их будущее зависит от языка — либо они усваивают грузинский, либо эмигрируют. В русской школе всё меньше учеников.

Мы старались понять, чем отличается жизнь греческой женщины в регионе от других. Вероятно, основное отличие — это присутствие «европейского окна». Практически каждая семья имеет родственников там — это дает некое превосходство и гор-

дость, многие навещают своих близких, видят европейский быт. Они могут положиться на их помощь или совет. Конечно, этого лишены сваны или аджарцы.

Вторым отличием является наличие собственного дома — это тоже немалое преимущество. В остальном гречанки ведут тот же образ жизни, что и остальные женщины, — зарабатывают свой хлеб тяжелым сельским трудом. Среди них так же практически нет хотя бы скромных бизнесменов, если под бизнесом понимать более широкое производство, чем просто доение коров или выращивание картошки. Есть пекарня и пара магазинов, но этот бизнес принадлежит не женщинам, а семье, да и эти случаи можно пересчитать на пальцах одной руки.

Несмотря на «европейское окно» (а может быть, благодаря ему), гречанки так же изолированы от женщин других этносов и не склонны к сотрудничеству. Многие критически настроены к переселенцам,

считают их ниже себя по культурному уровню. Такой репутации способствуют и конфликты по поводу домов, которые иногда случаются. Иветта, как государственный служащий, хорошо видит проблемы изнутри. Изолированность населения по этнопризнаку — одна из главных. И если в Цалке власти все-таки стремятся что-то делать с этим (праздники, соревнования, мероприятия для молодежи), то на периферии немало моноэтнических деревень, которые не слишком ощущают, в какой стране они живут. На преодоление этой проблемы нужно время. И нужна динамичная, умная и дружественная людям программа, в которой работали бы настоящие энтузиасты. Несомненно, Иветта — одна из них.

A Greek Woman from Tsalka

A small group of Greeks was settled by Erekle II (King of Kartli and Kakheti in the 18th century) back in 1763 in Kvemo Kartli. They worked in Akhtala copper, lead, silver and gold mines and were highly skilled in this business. The next resettlement took place in 1806-1807, and the following in 1829-1830. Turkish-speaking Greeks as well as Greeks speaking the Pontus dialect were resettled to Georgia. The study of archive materials tells us that the biggest stream of Greek migrants entered Georgia during the aforementioned period and their majority settled in Tsalka and Tetrtskaro areas.

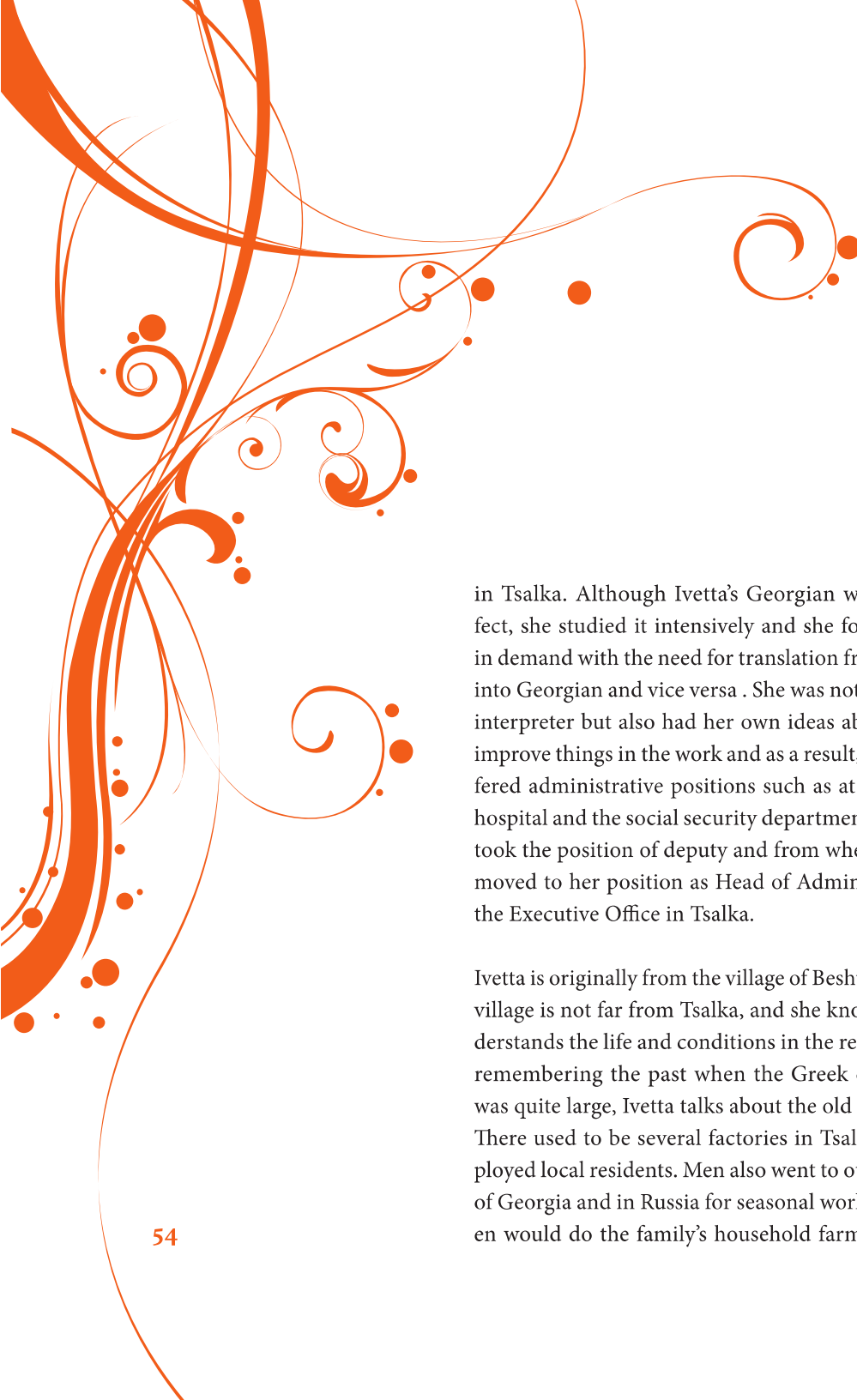
Ivetta grew up and studied in Tbilisi, graduated from a cooperative institute and worked in the Central Union of Consumer Cooperatives of Georgia that was part of a large association across the entire USSR. She recalls those times with warm feelings. She says that she was the only Greek amongst a large staff and that her co-workers were gracious with her. Ivetta had Russian education and could speak conversational Georgian.

During the first years following the breakup of the USSR, however, Ivetta's family suffered all of the difficulties related to the subsequent wars, the instability and the lack of money which this all brought. At first, Ivetta, like the majority of the women of her time, relied on her husband to bring in income and tended to the family and her young children. Her husband

then started a job in Tsalka and, after several years, the family moved there with him. The children, who had started schooling at a Georgian school in Tbilisi, faced difficulties in Tsalka where there was no Georgian school and so they had to learn Russian. As soon as the Georgian school opened, however, they moved there. Her son is now 27 and her daughter is 25. They have higher education and belong to both cultures; Georgian from their father's side and Greek from their mother's side.

Ivetta started working again as soon as her children grew up. Another contributing factor was the change in governmental language policy that envisaged the keeping of official documents in the State language that caused big shortage of Georgian-speaking staff

in Tsalka. Although Ivetta's Georgian was not perfect, she studied it intensively and she found herself in demand with the need for translation from Russian into Georgian and vice versa. She was not just a good interpreter but also had her own ideas about how to improve things in the work and as a result, she was offered administrative positions such as at the district hospital and the social security department where she took the position of deputy and from where she then moved to her position as Head of Administration in the Executive Office in Tsalka.

Ivetta is originally from the village of Beshtasheni. The village is not far from Tsalka, and she knows and understands the life and conditions in the region. When remembering the past when the Greek community was quite large, Ivetta talks about the old ways of life. There used to be several factories in Tsalka that employed local residents. Men also went to other regions of Georgia and in Russia for seasonal work and women would do the family's household farming, selling

excess crops and supplementing household budgets. They lived well and could provide educations for their children not only in Tbilisi but in Moscow as well. "The Greeks had money!" — Ivetta says and that is why they went back to their historical homeland as soon as opportunity emerged. Migration was spurred by opened borders and the destabilization in Georgia during the 1990's. In addition, the Greek community which did not speak Georgian did not feel comfortable about the change of language policy which made Georgia the official language rather than Russian.

According to some estimates, 90-92 percent of the original Greek residents have left Georgia. There were over twenty-two thousand at one time and, now, there are only one thousand two hundred Greeks left (the current population of Tsalka is about twenty three thousand). The elite, those people with qualifications and money, have left. Many of them, however, did not want to cut ties with Georgia completely and left their houses behind. People wanted to be able to go back to

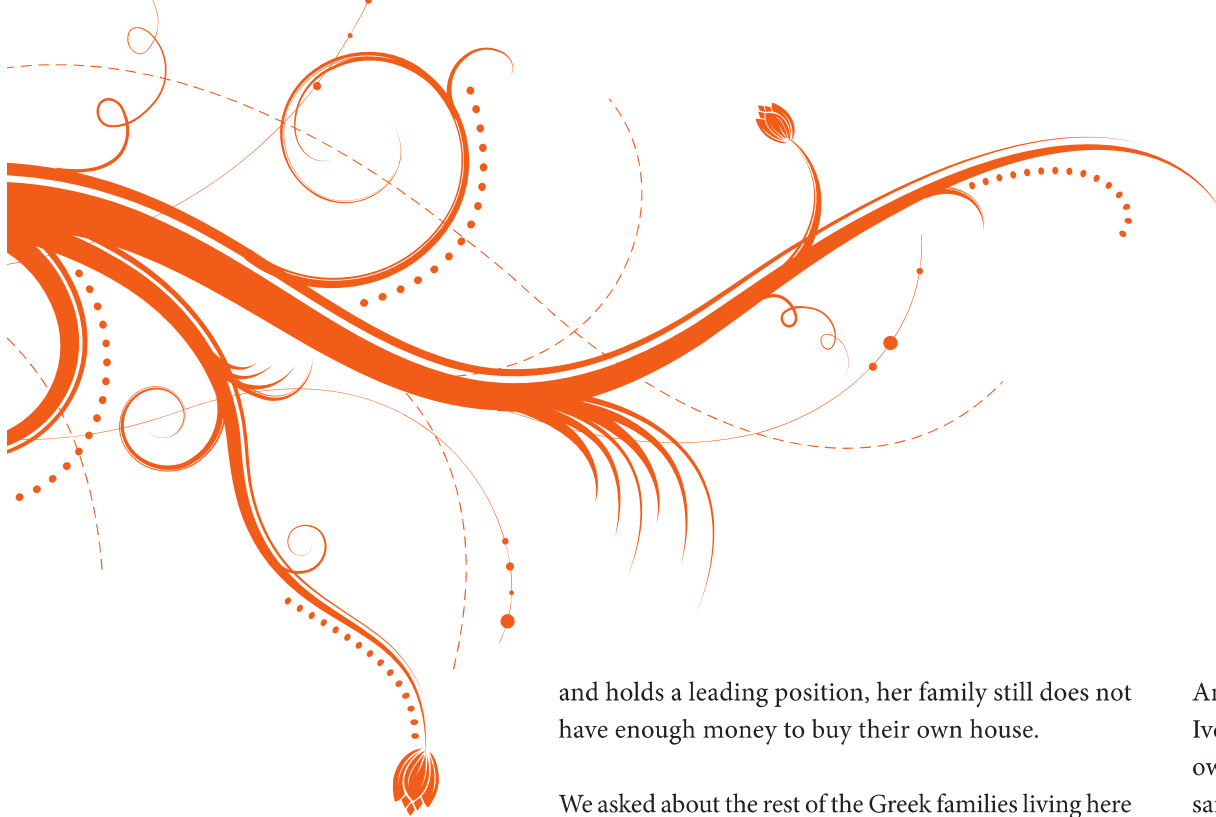
the graves of their ancestors and to pray in Orthodox churches. It was also not advantageous to them to sell their houses because prices in the region, due to the out-migration, were too low.

At the same time internal migration to Tsalka from Ajara and Svaneti was gaining momentum with eco-migration due to landslides and avalanches and the search of more suitable conditions for farming. Governmental programmes were also aimed at regulating internal migration, one of them providing assistance to eco-migrants. The government gave subsidies to the dwellers of mountainous areas who had suffered from avalanches who could then use these resources to buy houses, sometimes supplementing the funding with some of their own money. Several hundred houses in Tsalka were purchased under this scheme. In the majority of the cases, however, the new settlement was performed in an ad hoc manner. Greek leaving Tsalka left the keys their houses with neighbours and gave them permission to let people who were honest

and trustworthy live in their homes. This was mutually beneficial as empty houses would only deteriorate without anyone living in them and land attached to them become unworkable if left uncultivated.

Agreements were mainly informal and conflict is fairly infrequent as the system has benefitted all parties. However there is no long term stability for the new dwellers who cannot invest in long term strategies based on property and land they do not own. Most temporary owners, aspire to having their own houses by buying the houses in which they are living or purchasing another. However, the original owners, perhaps influenced by European prices are asking high prices of about 15,000 Euro for the houses which the local temporary residents simply cannot afford.

Ivetta herself has been here for 17 years and over this period she has moved between five different houses. She currently lives in a spacious two-storey house that is owned by a Greek family. Although she works hard

and holds a leading position, her family still does not have enough money to buy their own house.

We asked about the rest of the Greek families living here and Ivetta explained that the majority of them fare quite well thanks exclusively to cattle farming with many, since the global financial crisis, providing support to relatives who have gone to Greece. It is clear that the remaining families are facing serious questions related to the future. If they have children, their future will depend upon language which means that they either have to master Georgian or emigrate. Fewer and fewer students now enrol in the Russian school.

We tried to understand how the life of a Greek woman in the region differs from that of other women. Apparently, the main difference is the presence of a 'window to Europe'. Effectively, every family has relatives there which gives them pride and the opportunity for exposure to life in Europe.

Another difference is the issue of their own houses, Ivetta does not own her own home. A Greek family owns her house. Otherwise, Greek women keep the same way of life other women do and make their living through hard work. There is not even a single independent businesswoman in Tsalka outside the field of farming.

Greek women tend to remain isolated from women of other ethnicities and are not inclined to cooperate with them this might be due to the perception that migrants have lower levels of culture than them and occasional conflicts related to houses. Ivetta, as a public sector worker sees these problems clearly. The isolation of sections of the population due to ethnicity is one of the main problems. Overcoming this problem requires time and it is necessary to have a dynamic, intelligent and people-friendly programme which reaches remote villagers and that would employ real enthusiasts of whom Ivetta is obviously one.

ნაზი ბოლქვაძე და მისი მეგობრები

გასული საუკუნის 80-იან წლებში აჭარელთა დიდი ჯგუფის გეგმიური ჩასახლება დაიწყო თეთრიწყაროს რაიონში. ეკომიგრაციის რამდენიმე ნაკადი იყო 2003 წლამდე. როგორც სვანეთიდან ასევე აჭარიდან. 90-იანი წლებიდან ეგაპტობრივად ხდებოდა აჭარიდან ჩამოსახლება. ახალი ხალხის მოსვლამ თავისი კვალი დააგყო ქვემო ქართლს. გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში მრავალი ოჯახი აჭარიდან და სვანეთიდან წალკაში გადმოსახლდა. მათ “ეკომიგრანტებს” უწოდებენ. ნაზი ბოლქვაძე აჭარელია და მისი ოჯახი სოფელ იმერაში, საბურძნეთში ემიგრირებული ბერძენის კუთვნილ სახლში ცხოვრობს. სოფელი წალკიდან რამდენიმე კილომეტრით არის მოშორებული. ნაზის მეუღრო და სუფთა სახლი აქვს. სასკუმრო ოთახში დივანი და სავარძლებია, იაგაკბე ხალიჩა აფენია, ფანჯრებს ფარლები ამშვენებს.

სახლში არ არის წყლის სისტემა, საჭმელს კი დი-ასახლისი შეშის ღუმელზე ამზადებს. ჩვენს შეხვედრას შემოუერთდნენ ნაზის მეგობრები: ქსენია ხობრევაიძე, ფაგი შავაძე, მიმოზა ნაკაიძე, ფიქრია ბოლქვაძე და მზიური ვანაძე. ისინიც აჭარიდან არიან.

როდესაც ქალები აჭარისა და ახლანდელ საცხოვრებელს აღარებენ, ერთხმად ამბობენ, რომ ქვემო ქართლში გაცილებით უკეთესი საცხოვრებელი პირობები აქვთ, რადგან აქ მეწყერი არ ემუქრებათ. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ისაა, რომ აქ მეგობრებსა და ოჯახსა საქონლისთვის სოფელთან ახლოს და არ

უწევთ გაუთავებელი მოგზაურობა საქონელთან ერთად ბაღახის ძებნაში. საქონელს ყოველ დღით მწყემსი მიდენის და საღამოობით უკან ბრუნდებიან. ეს ძალიან მოსახერხებელი პირობაა, ამბობენ ქალები. მათ ისიც უხარიათ, რომ თბილისამდე კარგი გზაა და ნებისმიერ დროს შეუძლიათ გაემგზავრონ დედაქალაქში.

ქალები თავსაურით არიან, ისინი მუსლიმური სარწმუნოების მიმდევრები არიან. რწმენაზე საუბრისას დამაბულობა ეგყობათ. ამკარაა, რომ მართლმადიდებელი ქართველებისაგან ხშირად მოუსმენიათ წყრომა.

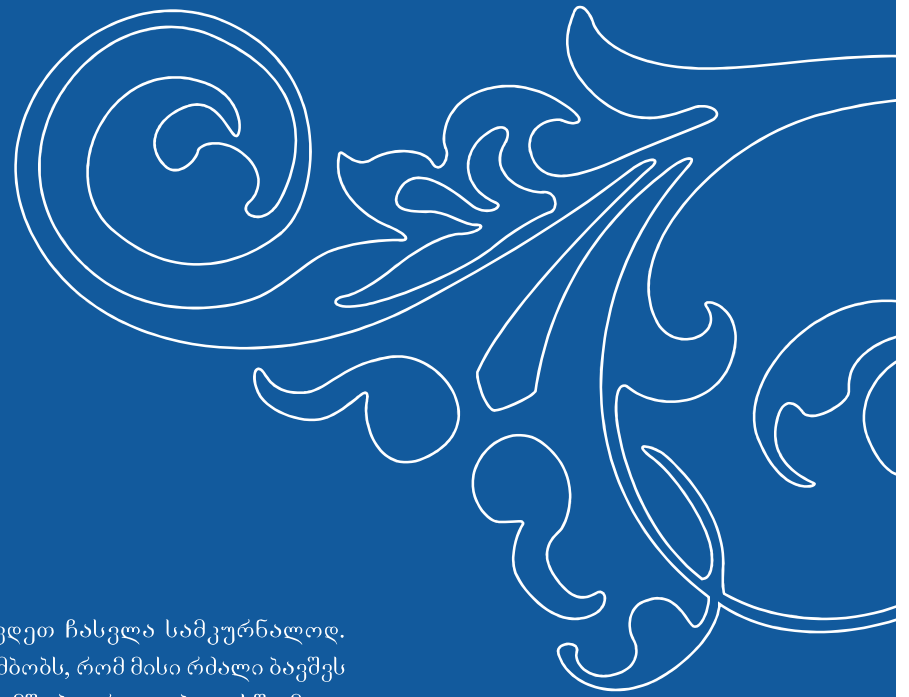
ნაზი ბოლქვაძე შვილიშვილთან ერთად • Нази Болквадзе с дочерью • Nazi Bolkvadze with her daughter © GP

ყველა სკუმარს ორი შვილი ჰყავს. ზოგიერთი უკვე ბებიაა. რატომ ორი შვილი, მუსლიმური გრადიცია ხომ მრავალშვილიანობის გრადიციაა? ამ კითხვაზე ქალები მპასუხობენ, რომ აბორტი აჭარულ ოჯახშიც აკრძალულია, მაგრამ რა ვქნათ, ძნელი იქნებოდა ორ შვილზე მეგის გაზრდა. დისკუსიის მონაწილე ექვსი ქალიდან ხუთს ქმარი ჰყავს. ერთი შეხედვით სგაბილური ოჯახებია, ქმრები არ სვამენ და ბევრს შრომობენ. ასეა ნაზისა და ქსენიასათვის, მაგრამ მათ გამომეგყველებას ამკარად ეგყობა, რომ მათ გაცილებით მეტი შრომა უწევთ, ვიდრე მამაკაცებს. ქალები ბევრს შრომობენ, ეს მძიმე შრომაა, მაგრამ ისინი ამას ასე არ აფასებენ – ოპტიმისტურად არიან განწყობილნი და ბევრს ხუმრობენ. უაჭი შავაძე ამ მხრივ გამოიჩინება.

მიმოზა ნაკაიძე 16 წლის გათხოვდა და ორი შვილი ჰყავს. მზიური ვანაძე 38 წლისაა. ის 15 წლის იყო, როდესაც დაქორწინდა. ქორწინებიდან მოკლე ხანში ქმარი სამხედრო სამსახურში გაიწვიეს, ჩინეთში მსახურობდა, დაბრუნებიდან 7 წელიწადში

გარდაიცვალა. მას შემდეგ მზიური მარგოა. მან ქალიშვილი 13 წლის ასაკში გაათხოვა. კითხვაზე, რატომ ასე ადრეულ ასაკში, ირონიულად სცემს პასუხს: “ალბათ, მომბეზრდა შვილი!” ამით მიანიშნებს, რომ ეს შეცდომა კი არ არის, არამედ აქაურობისათვის დამახასიათებელი კანონზომიერება. დღეს მისი ქალიშვილი 19 წლისაა და თავადაც ღელაა უკვე.

რძე ამ ოჯახებისთვის შემოსავლის მთავარი წყაროა. აქვთ კარგოფილი, მაგრამ გაყიდვები იმაზე დაბოკიდებული, რამხელაა მათი მიწები. ყველას არ აქვს დიდი მიწის ნაკვეთი, მაგრამ საქონლის მოვლა და შენახვა ყველას შეუძლია. ნაზისა და მის მეგობრებს თითოეულს 8-10 ძროხა ჰყავს. ყველა ძროხა ახლა არ იწველება, რადგანაც მაკედ ყოფნის პერიოდი აქვთ. ქალები საშუალოდ 6-8 ძროხას წველიან დღეში. იმასაც ამბობენ, რომ ეს არაფერია, რადგან 6 ძროხის მოწველას საათნახევარი უნდა მხოლოდ. ძროხებს ორჯერ წველიან – დილით და საღამოს.

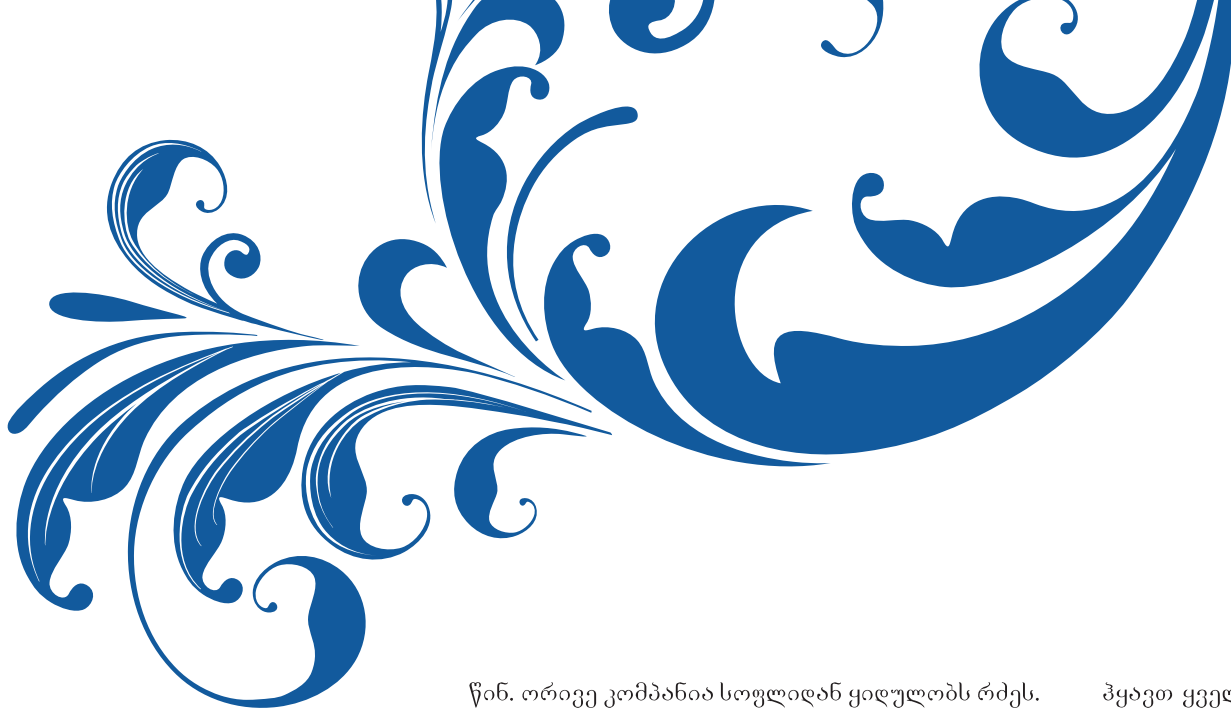
ქალები ძროხის საწველი აპარატის ყიდვას სკეპტიკურად უყურებენ. მთავარი მიზეზი ამ დანადგარის სიძვირეა, 1000 ლარამდე ჯდება (700 აშშ დოლარი). ნაზის ქმარი იმასაც ამბობს, რომ აპარატით მოწველა ელექტროენერგიას საჭიროებს და ძვირი ჯდება. ქსენია კი, რომელიც კომუნისგების პერიოდში მწველავად მუშაობდა ფერმაში, მიიჩნევს, რომ აპარატით ძროხის მოწველა არაეფექტური და ხანგრძლივი პროცედურაა და ხელით მოწველა სჯობია. ჩვენი საუბრის დასასრულს ქალები, ეგყობა, მაინც დაინგერესდნენ საწველი აპარატით. მათ მოეწონათ კიდეც ეს შესაძლებლობა, ერთი მხრივ, დაზოგავდნენ და, მეორე მხრივ, შესაძლებელი გახდება საქონლის რაოდენობის გაზრდა.

ქალები არ ჩივიან მძიმე შრომის გამო. ამას როგორც ბუნებრივს და ჩვეულებრივს, ისე უყურებენ. ბევრ მათგანს ჯანმრთელობის პრობლემები აქვს, განსაკუთრებით სახსრების გკვივს უჩივიან. ამბობენ, რომ კარგი იქნებოდა, წალკაში ნორმალური პოლიკლინიკა ყოფილიყო და ყოველ ჯერზე

თბილისში არ უწევდეთ ჩასვლა სამკურნალოდ. ფიქრია ბოლქვაძე ამბობს, რომ მისი რძალი ბავშვს ელოდება და მათ სამშობიაროდ თბილისში მოუწვევთ წასვლა, რაც დამატებით ხარჯებთან არის დაკავშირებული.

კითხვაზე, ვინ განკარგავს ფულს ოჯახში. ქალები პასუხობენ, რომ ქალების პრეტორგავივა საყოფაცხოვრებო თუ ბავშვებისთვის აუცილებელი ნივთების ხარჯების განსაზღვრა და შექმნა. ისინი ყიდულობენ ავეჯს, მანქანას, ჩასაცმელს, საგელიგურ ანგენასაც კი, მაგრამ არა ჭიდან წყლის საქან მოგორს ან ძროხის საწველ აპარატს. ქალების საქმიანობა არ იცვლება. ფიქრია ამბობს, რომ დრო უნდა რამის შეცვლას. მაგრამ ზოგჯერ რაღაცეების კეთება საკუთარი ხელით უფრო იოლია, თუნდაც წველა.

ოჯახები ოპტიმისგურად არიან განწყობილნი. “ეკო-ფუდმა” და “სანგემ” სოფელ იმერაში რძის შემკრები ორი ცენტრი გახსნეს რამდენიმე წლის

წინ. ორივე კომპანია სოფლიდან ყიდულობს რძეს. ასე მოგვარდა ამ სოფლის მაცხოვრებლებისთვის რძისა და ყველის რეალიზაციის პრობლემა. თუმცა ლიგრ რძეს მხოლოდ 60-70 თეთრად აბარებენ. ზოგჯერ ქარხნები აგვიანებენ ანაზღაურებას, ამის გამო წარმოება მცირდება. როდესაც რძე რჩებათ, რამდენიმე ოჯახი მოგროვებული რძისაგან ამზადებს საკუთარ ყველს. ერთობლივად ეს უფრო ადვილია და ნაკლებ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. ჩვენი სტუმრობის დღეს ნაზისთან ყველი ამოწყვდათ დაგროვებული რძისაგან, რომელიც ქარხნისთვის უნდა ჩაებარებინათ, მაგრამ დააგვიანეს და ადგილზე ყველის გასაკეთებლადლა გამოდგა.

როდესაც რძე დიდი რაოდენობით გროვდება, ძნელი დასაბინავებელია. მამაკაცები რძის ბილონებს მიუჩენენ ადგილს, შეაქვთ სახლში, ღუმელთან. ამ პროცესში ყველა დანარჩენ ეგაბზე ქალია ჩართული. რძეს შესაბამის გემპერაგურაზე ათბობენ. უმაგებენ თურქული წარმოების კვეთს და ამო-

ჰყავთ ყველი. შემდეგ სპეციალურ ჭურჭელში ათავსებენ, რომ დაიწუროს და ბოლოს დაწურულს მარილიან წყალში დებენ.

იმერიდან წამოსულბი გზად ქალების სხვა ჯგუფს შეეხვდით, რომლებიც ხათუნა ქამაშიძის კარგოვილის მინდორს ბარავდნენ. ხათუნას სამი მეზობელი ეხმარება. ის 25 წლისაა. სხვა რეგიონში დაიბადა და გაიზარდა, მაღალმთიან ადიგენში. ქვემო ქართლში ოჯახთან ერთად გადმოსახლდა სამუშაოს საძებრად. ის ამბობს, რომ მზადაა დღე და ღამე იმუშაოს, ოღონდ საკუთარ სახლზე ოცნება აიხდინოს. ხათუნას ოჯახი ბერძნების სახლში ცხოვრობს, რომლებიც ამჟამად საბერძნეთში არიან ემიგრირებულნი.

ეს ჩვეულებრივი ამბავია წალკაში. ეთნიკური ბერძნები საბერძნეთში გადადიან საცხოვრებლად, მაგრამ არ სურთ სახლების გაყიდვა წალკაში. იმისათვის, რომ სახლს მოუარონ, მეზაგრონეები სახლებში ეკომიგრანტებს დროებით შესახლების

ქალები კარგოფილის მიხდორში • Женщины на картофельном поле • Women working in potato field © GP

ნებას აძლევენ. ბერძნები გასაღებს მეგობლებთან გოვებდნენ. შესახლების შემთხვევაში, ერთგვარი სიგყვიერი შეთანხმება არსებობს, რომ ისინი სახლს მოუვლიან და დაამუშავენ მიწას.

ხათუნას ორი შვილი ჰყავს, 7 და 8 წლის. ხათუნას მეგობარი და მეგობელი მარიც იზიარებს ხათუნას ოცნებას საკუთარი სახლის შესახებ. ახლა მისი ქმარი 20 დღით თურქეთშია წასული სამუშაოდ. იქ ჩაის კრეფაში დღეში 50 ლარს უხდიან. 1000 ლარს აგროვებს და ამით ახერხებენ, ნელ-ნელა შეაგროვონ სახლის შესაძენი თანხა.

სემონურ სამუშაოზე თურქეთში წასვლა აქ საკმაოდ პოპულარულია. მამაკაცები მიდიან, ქალები ოჯახს პაგრონობენ და უმკლავდებიან ყოველდღიურ საქმეებს. სამაგიეროდ, ოჯახს დამატებითი შემოსავალი აქვს. ესმა ირემამის ქმარი ხათუნას ქმართან ერთად არის წასული თურქეთში. ესმა 22 წლისაა. მას ორი შვილი ჰყავს. გოგონები ამბობენ, რომ როდესაც ხათუნას კარგოფილის მინდვრის

ბარვას მორჩებიან, შემდეგ მეორის ბაღში გადაინაცვლებენ და ასე დაეხმარებიან ერთმანეთს. ესმა თავის პაგარა გოგოსთან ერთდ მოვიდა მინდორში. მას მეგობრების უფროსი გოგონები უკლიან. ირმა კაკალაძე 25 წლისაა. ის 16 წლის დაქორწინდა. ახლა ორი შვილი ჰყავს. მათა ანანიძე 33 წლისაა. ის ცოგათი უფროსია, ვიდრე სხვები. მისი ოჯახი 2004 წელს ჩოხაგაურიდან გადმოსახლდა. როგორც მისი მეგობრები, ისიც ბერძნის სახლში ცხოვრობს. მათას ქმარი და სამი შვილი ჰყავს. რამდენიმე წლის წინ მისი ქმარი ავარიში მოხვდა, ხელი დაიზიანა და დღეს ინვალიდია. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ოჯახის მთელი გვირგვინი მათას კისერზეა.

ნათელია, ქალები ერთმანეთის იმედით არიან, აქვთ ენერჯია და მომავლის რწმენა. ერთმანეთის დახმარებით საკუთარ თავსაც ეხმარებიან და ხელსაც უმართავენ ერთი მეორეს. ისინი მზად არიან, ყველა შესაძლებლობა გამოიყენონ თავიანთი ოჯახების საკეთილდღეოდ.

მომზადებულია • მიმოზა ნაკაიძე • MIMOZA NAKAIDZE © GP

Нази Болквадзе и ее друзья

В 80-90х годах прошлого века началось плановое заселение большой группы аджарцев в Тетрицкарыйский район. До 2003 года сюда прибыло несколько потоков эко-мигрантов, как из Сванетии, так и из Аджарии. Появление новых людей оказало значительное влияние на Квемо Картли.

Нази Болквадзе — эко-мигрант из Аджарии. Она из села Имера, которое находится в нескольких километрах от Цалки. У нее чистый и уютный дом — с креслами и диваном, с паласом, покрывающим середину гостиной, и с красивыми занавесками. Судя по обстановке, хозяева любят уют и имеют некоторые средства, чтобы его поддерживать.

Однако речь идет только о внешнем уюте, но не о комфорте. В доме нет водопровода, и хозяйка готовит на дровяной печке.

Ее соседи Ксения Хозреванидзе, Фати Шавадзе, Мимоза Накаидзе, Пикрия Болквадзе и Мзиури Ванадзе и их семьи в разное время переселились из Аджарии.

Сравнивая условия жизни в Аджарии с теперешни-

ми, все женщины единодушны в том, что в Квемо Картли значительно лучше. Главное — нет снежных лавин и оползней, от которых приходилось страдать в горах. Второе важное обстоятельство — пастбища для коров находятся близко от деревни, нет нужды кочевать со скотом в поисках травы. Коровы утром отправляются с пастухом, а вечером возвращаются домой. Все женщины отмечают, что это большое удобство. Им нравится также, что .благодаря хорошему шоссе они в любое время могут оказаться в столице.

Сельчане имеют в своих хозяйствах большое количество скота (по 8-10 голов). В это число входят и молодые бычки и тёлочки, а также коровы, которые не доятся, потому что являются стельными. В среднем женщинам приходится доить по 6-8 коров. Они не

ქსეზობ ხობრევაბობე • კსენია ზოზრევანიძე • Kseni Khozrevanidze © GP

видят в этом большого труда — говорят, что выдоить 6 коров можно за полчаса и делают это дважды в день — утром и вечером.

Женщины не жалуются на трудную работу, воспринимают ее, как что-то естественное. Как неизбежность отмечают и проблемы со здоровьем — например, боли в суставах. Однако критикуют местную власть за то, что в поликлинике в Цалке нет специалистов, приходится ездить в Тбилиси. Пикрия Болквадзе сказала, что ее беременной невестке приходится ездить к врачу в столицу — а это создаёт лишние расходы денег и времени.

Все женщины покрыты платками — они мусульманки. Вопрос веры задевает их за живое. Они как бы ждут укора и заранее дают отпор. Вероятно, им не раз приходилось слышать упреки от православных грузин.

У всех женщин по двое детей, у некоторых есть вну-

ки. Почему так мало? В исламе традиция иметь много детей. Они объясняют: любая религия запрещает аборт, но что же делать? Больше двоих детей нам было бы трудно поднять.

Женщины оптимистичны, жизнерадостны и склонны к шутке. Особенно Фати Шавадзе.

Мимоза Накаидзе — вышла замуж в 16 лет, у нее двое детей.

Мзиури Ванадзе 38 лет. Она вышла замуж в 15, но мало жила со своим мужем. Сразу после женитьбы, еще при Советском Союзе, его забрали в армию, служил в Чите. Через 7 лет после возвращения погиб при случайном стечении обстоятельств. С тех пор Мзиури одна. Она отдала свою дочь замуж в 13 лет. В ответ на ПОЧЕМУ говорит иронически: видно, она мне надоела! — намекая на то, что в этом не было ее вины, так случилось. Сейчас ее дочери 19 лет, и она растит ребенка.

ქსენია და ნაზის ქმარი ამზადებენ რძეს ასაღულებლად • Ксения и муж Нази Пугзар готовят молоко к кипячению • Kseni and Nazi's Husband prepare milk for boiling © GP

У пяти из шестерых женщин, которые участвовали в разговоре, есть мужья. Внешне семьи крепкие, мужья трезвые и работающие. Во всяком случае, у Нази и Ксени. Однако даже на внешний взгляд вполне очевидно, что работы у женщин значительно больше, чем у мужчин. При этом она даже самими женщинами не всегда расценивается как реально тяжелый труд.

Ежедневно эти женщины доят от 6 до 10 коров ВРУЧНУЮ. Но ведь можно купить электрический доильный аппарат! Сначала женщины отнеслись к этой идее скептически. Говорят, что он стоит около тысячи лари (700 долларов). Муж Нази посетовал, что аппарат будет тратить электричество. Ксения вспомнила, что она когда-то, еще на старом месте, работала дояркой в колхозе, и аппараты были столь неэффективны, что выдоить корову вручную было быстрее.

Однако, в ходе беседы женщины идею аппарата рас-

сматривали более заинтересованно. Их прельщала возможность сэкономить время и силы, добавить новых коров в стадо.

Кто в семьях распределяет деньги. Выяснилось, что женщины, безусловно, имеют голос в этих вопросах. Однако, как можно было понять из разговора, покупается то, что а) нужно в хозяйстве, б) нужно детям. Покупается мебель, машина, одежда, даже тарелка для приема телепередач — но не насос для колодца или аппарат для доения. То, что делается женщиной, остается рутинным до тех пор, пока женщина не начнет активно настаивать. Но и в этом случае, как сказала Пикрия, надо долго-долго говорить об этом мужу, пока вопрос сдвинется с места. Иногда, действительно, легче «вручную».

Молоко является главной статьей дохода в этих местах. На втором месте — выращивание картофеля на продажу, но это зависит от наличия и размеров поля. Не у всех есть большие участки земли, зато коров

წალკის პეიზაჟი • Пейзаж Цалки • Tsalka landscape © НВ

каждый может держать столько, сколько может и хочет.

Семьи оптимистично смотрят в будущее, потому что пару лет назад поблизости построили сразу два молокоперерабатывающих завода — «Экофуд» и «Санте». Это решило проблему сбыта и дало стабильный заработок, хотя приемочные цены не такие уж высокие — 60-70 тетри за литр. Но иногда заводы задерживают расчет. А бывает, что производство приостанавливают по каким-то своим причинам. И тогда жители села делают сыр из скопившегося молока. Нередко они объединяются — две-три семьи — так легче и выгоднее. Так было и в день нашего визита — семьи Нази и Ксени объединили молоко и усилия — и стали готовить сыр.

Большое молоко — это большая тяжесть. Мужчины несут его к плите, которая находится в доме

Ксения доводит молоко до нужной температуры.

В него добавляют сыворотку (разновидность пектина, которую производят в Турции) и ждут некоторое время, пока молоко придет в нужное состояние. Когда процесс заканчивается, сыр нужно собрать в сито и выложить для отцеживания. Этим занимается Ксения.

Проследив весь технологический процесс от начала до конца, мы убедились, что мужским вкладом в эту работу было только поднести тяжелую емкость. Все остальное сделала Ксения. Можно не сомневаться, что в конце именно она перемыла многочисленные тазики, сита и баки. А потом приготовила рассол и положила в него сыр — для засолки и хранения.

С другой группой грузинских женщин мы познакомились на картофельном поле — они были заняты посадкой. Участок Хатуны Камашидзе. Ей помогают 3 соседки-подруги.

Хатуне Камашидзе 25 лет. Она из Адигени, в Квемо